

Кыргызстан

Кыргыз Республикасы

Мамлекет Башчысы: **Садыр Жапаров**

Министрлер Кабинетинин Төрагасы: **Акылбек Жапаров**

Тынч демонстранттар олуттуу чектөөлөргө туш болушту. Чет өлкөдөн каржыланган бейөкмөт уюмдар үчүн отчеттуулуктун жаңы эрежелери киргизилди. Бийликти сындаган журналисттер менен активисттер социалдык тармактардагы чабуулдарга жана негизсиз куугунтуктарга кабылышты. Сөз эркиндигин чектөө жана журналисттер менен жалпыга маалымдоо каражаттарына (ЖМК) коомдук ишмерлерди сындаганга жол бербөө үчүн ар кандай мыйзамдар колдонулуп келет. Гендердик зомбулук системалуулугу өзгөрбөй билдирилбеген бойдон калууда; мындай зордук-зомбулуктун күнөөкөрлөрү сейрек жоопко тартылышкан. Камак жайларындагы кармоо шарттары адам укуктарынын минималдуу стандарттарына жооп берген эмес, бул айрым учурларда камактагылардын өлүмүнө алып келген.

Баш сөз

Сентябрь айында Тажикстан менен чек аранын эки тарабында тургундар менен чек арачылардын катышуусунда болгон кагылышууда кеминде 15 кыргыз жараны набыт болуп, ондогон адамдар жарадар болгон.

Тынч жыйындырга чогулуу эркиндиги

Март айында борбор калаа Бишкектин мэриясы коомдук жыйындар өтө турган жерлерге чектөө киргизип, эл көп чогулган жайларды, анын ичинде парламенттин, президенттик администрациянын жана Орусия элчилигинин айланасын колдонууга чектөө киргизген. Ошол айдын этегинде бийлик Бишкектин борборунда бир кичинекей сейил бактан башка бардык жерлерде чогулуштарды өткөрүүгө тыюу салган. Башында чектөөгө Орусиянын Украинага каршы согушунун айланасында “улуттар аралык негизде чыгып кетүүчү массалык баш аламандыктарды болтурбоо жана басуу үчүн” убактылуу жана зарыл деп түшүндүрмө берилген. Кийинчерээк ал 31-декабрга чейин узартылып, ар кандай коомдук жарандык акцияларга жана жыйындарга чейин жайылды.

Мындай чектөөлөргө карабастан, Бишкекте Украинаны колдоо боюнча бир нече жолу нааразылык акциялары болуп өттү. 5 жана 17-марттагы тынчтык митингдеринде жана пикеттеринде бир нече активисттер менен укук коргоочулар Украинага тилектештигин билдирип, тынч чогулуу эркиндигине болгон укуктун мыйзамсыз чектөөлөрүнө каршылык көрсөткөндүгү үчүн кармалды. “Милициянын мыйзамдуу буйругуна баш ийбегени үчүн” төрт кишиге айып пул салынды. Ал эми 7-мартта Орусия элчилигинин алдында Орусияны колдоо жыйынын өткөрүүгө уруксат берилди; мында катышуучулардын бири да кармалган эмес. Апрель айында милиция тынч митингдин катышуучуларын, анын ичинде Бишкектеги атайын уруксат берилген паркта дагы өзүм билемдик менен кармоону улантты. 2-апрелде эле милиция митингге чыккан 28 адамды кармап, алардын 26сына административдик иш козгогон. Бирок сот аларды эч кандай мыйзам бузууга барбаганын аныктаган чечим чыгарды.

Октябрда бийлик Өзбекстан менен чек араны делимитациялоо боюнча макулдашууда жылыш бар экенин билдирген, бирок анын чоо-жайы коомчулуктун катуу нааразычылыгын жараткан. Активисттер Өзгөн шаарында курултай өткөрүшүп, келишимге каршы комитет түзүшүп, макулдашуу боюнча ачыктыкты талап кылышкан. Мындай нааразылык акциялары башка жерлерде да болуп жатты. Бийлик буга жооп катары 26 активистти “массалык баш аламандыктарды даярдаган” деген негизсиз айып менен камакка алган. Жыл соңунда 24 адам тергөө абагында калып, экөө үй камагына чыгарылган.

Биригүү эркиндиги

22-мартта салык органдары коммерциялык эмес бейөкмөт уюмдардын чет элдик каражаттарды пайдалануусу боюнча отчеттуулуктун жаңы эрежелерин бекитти. Бейөкмөт уюмдарга отчетторун тапшыруу үчүн бир жума убакыт берилип, анда алардын активдери, каржылоо булактары жана чыгашалары тууралуу маалыматтарды толук камтысуу каралган.

Сөз эркиндиги

Жыл ичинде сөз эркиндиги эң башта ЖМКнын кызматкерлери менен укук коргоочуларга багытталып акырындык менен чектелди берди. Сентябрьда өкмөт согуш абалында жана өзгөчө кырдаал учурунда ЖМКларды чектөөгө жол берген жаңы мыйзам долбоорун жарыялаган. Анда ЖМКларды каттоо талаптарын катаалдатып, мыйзамды интернет-булактарына чейин жайылтуу жана мыйзам кабыл алынгандан кийин эки айдын ичинде бардык ЖМКларды кайра каттоодон өткөрүүнү талап кылат. Жылдын аягында долбоор дагы эле парламентте жактырылууну күтүп жаткан.

2021-жылда кабыл алынган жалган маалыматтан коргоо мыйзамы ЖМКларды андан ары чектөө үчүн колдонулган. Июль айында Маданият министрлиги Res Publica гезитинин сайты аба майданындагы аткезчилик боюнча маалымат жарыялагандан кийин жаап салган. Анын веб-сайтына кирүү жылдын аягында деле бөгөттөлгөн бойдон калган. 26-октябрда Маданият министрлиги “Азаттык-Медиа” жана “Учурдагы убакыт” онлайн телеканалынын сайттарына кирүүгө бөгөт койгон. 27-октябрда “Азаттык-Медианын” банк эсептери тоңдурулган.

Бийлик ошондой эле сөз эркиндигин басуу үчүн жек көрүүчүлүккө, баш ийбөөчүлүккө, массалык башаламандыкка же зордук-зомбулукка үндөгөн, анын ичинде ЖМК кызматкерлерин бутага алуу жана журналисттер менен ММКлар тарабынан коомдук ишмерлерди сынга алууну болтурбоо үчүн кылмыш жазаларын колдонгон.

23-январь күнү Орусиянын жана Кыргызстандын кош жарандыгы бар журналист Болот Темиров мыйзамсыз баңгизат сактаган деген айып менен кармалып, тинтүүгө алынган. 20-апрелде ага документтерди жасалмалоо жана чек араны мыйзамсыз кесип өткөн деген кошумча айыптар тагылган. Май айында ал Кыргызстандын жарандыгынан ажыратылган. Анын “YouTube” каналында буга чейин мунай күйүүчү майын экспорттоодогу коррупциялык иштер боюнча иликтөө жарыяланган. Сентябрь айында эскирүү мөөнөтү өтүп кеткен документтерди жасалмалоодон башка бардык айыптар алынып салынган. Ошого карабастан ал 24-ноябрда Орусияга депортацияланган.

3-мартта “Next TV” телеканалынын директору Таалайбек Дүйшөнбиев мурдагы коопсуздук кызматкеринин социалдык тармактагы постун бөлүшүп “Кыргызстан Орусияга анын Украинага каршы согушунда аскердик колдоо көрсөтүүгө убада кылган” деген билдирүүсүн үчүн кармалган. Сентябрь айында Таалайбек Дүйшөнбиев пробациялык көзөмөлгө алынып, сот залынан бошотулган.

14-августта Ырыс Жекшеналиев Фейсбукта өкмөттүн Жетим-Тоо металл кенин иштетүү боюнча планын сындаганы үчүн кармалган. Ага бийлик өкүлдөрүнүн мыйзамдуу талаптарына жигердүү баш ийбөөгө жана массалык баш аламандыкка чакырган деген айыптар тагылган. 26-октябрда ал үй камагына которулган. Анын соту 7-декабрда башталып, жыл аягында да уланып жаткан.

Аялдардын жана кыздардын укуктары

Гендердик зомбулук системалуулугун өзгөртпөй билдирилбеген бойдон калууда. Үй-бүлөдөгү зомбулук боюнча статистика жалпыланган маалыматтарды көрсөтүүнү уланткандыктан, бул конкреттүү топторго, анын ичинде майыптыгы бар аялдарга жана кыздарга карата зордук-зомбулуктун масштабын жаап-жашырууда.

Август айында сот 13 жаштагы кызды дээрлик алты ай бою тынымсыз зордуктаган деп айыпталган эки милиция кызматкерин 10, 15 жана үчүнчү кишини сегиз жылга эркинен ажыраткан. Ошондой эле, алардын ар бири 100 000 сомдон (1000 доллар) компенсация төлөп берүүгө милдеттендирилген. Бул окуя коомчулукка кеңири тарап, бүткүл Кыргызстан боюнча кабатырланууну жаратып, нааразылык акцияларына алып келди. Жогорку даражалуу аткаминерлердин реакциясы ар түрдүү болуп, айрымдар жабырлануучуга боор ооруса, айрымдар бул иш туризмге зыян келтирип жатканына өкүнүп, окуяга басымдуулук кылганы үчүн ЖКларды сынга алды.

Июль айында аялдардын укуктарын коргоочу 27 уюм президентке ачык кат жолдоп, аялдарга карата зордук-зомбулукка каршы таасирдүү чараларды көрүүнү талап кылып, жазык соту жана укук коргоо системаларындагы системалык көйгөйлөрдү баса белгилеген. Бирок алардын шашылыш жыйын өткөрүү өтүнүчү канааттандырылган жок.

Сентябрь айында өкмөт 2030-жылга чейин гендердик теңчиликке жетишүүнүн Улуттук стратегиясына жана 2022-2024-жылдарга карата Улуттук иш-аракеттер планына кол койгон.

Кыйноо жана башка катаал мамилелер

Октябрда Кыйноолорду алдын алуу боюнча улуттук борбор (КААБУБ), БУУнун Кыйноолорго каршы Конвенциясын ишке ашырууда роль жүктөлгөн улуттук орган, жазык-аткаруу системасынын түзөтүү мекемелериндеги өлүмдөрдүн көптүгүнө тынчсыздануусун билдирген. Анда белгиленгендей, тергөө абактарынын үчтөн бири нымдуу, караңгы жана начар желдетилген жер төлөлөрдө жайгашкан. Айрым

аймактарда тергөө абактарынын жоктугуна байланыштуу, тергөөдө жүргөн адамдар убактылуу кармоочу жайларга жөнөтүлгөн.

Июнь айында БУУнун Адам укуктары боюнча кеңсеси Кыргызстанда КААБУБду жоюу боюнча кыйноолордун алдын алууну алсырата турган өкмөттүн пландарына тынчсыздануусун билдирген.